

רב יהודה וויליג

לעילוי נשמת הרב דן בן מיכאל הלוי סג"ל
נפטר י"א כסלו תשע"ד
תלמיד יקר ומוסמך של ישיבתנו הק'
מת בחצי ימיו מתוך יסורים קשים
אבל חי כל יום בנעימים
תהא נשמתו צרורה בצרור החיים

בענין מילה ופריעה

תנן (מסכת שבת דף קלז.), "אלו הן ציצין המעכבין את המילה בשר החופה את רוב העטרה, ואינו אוכל בתרומה. ואם היה בעל בשר מתקנו, מפני מראית העין. מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל."

ויש לחקור כמה חקירות ביחס בין מילה לפריעה. האם שניהם חשובים מצוות בפני עצמן. או שהם שני חלקים של מצוה אחת. ועוד יש לחקור האם יש חלק א' שהוא עיקר או אפשר שכל אחת מהן חשובה חצי מצוה בשווה. ועוד יש להסתפק האם א' מהן משמש כמו הכשר לשני.

האם מי שמל ולא פרע דינו כערל או לאו

ועיין בגמרא יבמות (עא:), "אמר רבה בר יצחק אמר רב: לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו, שנאמר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים וגו'. ודלמא הנך דלא מהול, דכתיב כי מולים היו כל העם היוצאים וכל העם הילודים וגו' א"כ מאי שוב אלא לאו לפריעה. ומאי שנית לאקושי סוף מילה לתחלת מילה, מה תחלת מילה מעכבת, אף סוף מילה מעכבין בו; דתנן, אלו הן ציצין המעכבין את המילה בשר החופה את [רוב] העטרה, ואין אוכל בתרומה."

ועיין תוספות (שם ד"ה לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו) שהוסיפו, "ומ"מ אברהם פרע מילתן אע"ג דלא נצטווה כדאמר בב"ר (פ' ס"ד) [מ"ד] דאפי' עירוב תבשילין קיים. וקשה, הלא במילה המתין א"א לעשות מילה עד שנצטווה בפירושו. ומאי שנא פריעה שלפי תוספות לא המתין א"א עד שנצטווה עליו.

אלא שיש להבין למה המתין א"א למול עד צ"ט שנה אם באמת שמר על כל מצוות שבתורה.¹ וע' בגרי"ז (פרשת לך לך), "ידוע הקושיא, האבות קיימו התורה עד שלא נתנה (עי' יומא כ"ח:): א"כ למה אברהם אבינו לא מל עצמו קודם שנצטווה. והנראה דלקיום מצות מילה צריך שיהא עליו חלות ערל ובהמלו הוי חלות מהול, ולזה קודם שנאמרה מצות מילה הלא לא הויא כלל חלות ערל בעולם, וממילא ל"ש לקיים מצות מילה."²

ולפי פירושו קשים דברי תוספות בסוגיין. שלמה א"א קפץ לעשות פריעה קודם שנצטווה, הלא אין משמעות לפריעה קודם שנצטווה עליו. ובפשוטו יש לחלק בין היכא שלא נצטווה על מילה כלל לבין היכא שנצטווה על המילה ולא על פריעה שכבר יש חלות ערל בעולם.

ועוד יש לומר שגם לאחר שנצטוו ישראל על הפריעה, מי שמל ולא פרע הפקיע ממנו חלות שם ערל. ולפ"ז דין פריעה הוא רק למצוה ולא להחיל עליו חלות שם מהול. ממילא, א"א לאחר שנצטווה למול את עצמו ונעשה ערל קיים מצות מילה, וגם עשה פריעה כמו שקיים שאר מצוות התורה.

ועיין ברמב"ן (מסכת יבמות עא:): שהקשה, "הא דאמרינן לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו דכתיב בעת ההיא, אי קשיא והא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, לא קשיא דמשה נצטווה, וכך אנו אומרים לא ניתנה לעשות פריעת מילה אלא ליהושע ולא לאברהם... ומ"מ בסוף ארבעים שנה נצטווה משה עליה בערבות מואב, דאי ס"ד מעיקרא, הווי להו ערלים והיאך אכלו פסח וקדשים, א"נ על פי הדבור נצטוו עליה לעשותה בכניסתן לארץ, שעכשו אינן מלין."

¹ יש כמה דרכים במפרשים ליישב קושיא זו. עיין בחזקוני ובפירושו ריב"א על התורה ובשפתי חכמים (בראשית פרק יז) שיישבו קושיא זו באופנים שונים.

² ועיין במשך חכמה (בראשית פרק יז פסוק ג ד"ה ויפול אברם על פניו), "ממורא השכינה, שעד שלא מל, לא היה בו כוח לעמוד ורוח הקודש נצבת עליו, רש"י בשם חז"ל. ופירושו על דרך מה דאיתא במסכת יבמות, דערל אסור לאכול ולסוך בתרומה. רק שלא בזמנה, קודם ח', אינה ערלה, כן פשיטא לירושלמי, וכן פסק רבינו הרמב"ם. ודוקא קודם שמונה דלא היה כיוצא בו בר מילה בשום מקום, אבל בלא זה אף טומטום שאינו מחוייב ליקרע ולימול מקרי ערל, עיין שם בתוספות דף ע, א. ולכן קודם הוזכר ציווי ה' למול אצל שום נברא, לא היתה מאוסה הערלה, והיה עומד ושכינה עומד עליו. אבל כיון שאמר לו יהיה תמים, ואתנה בריתי וכו', ונצטוה לימול, שוב היה ערלה, ומעכבה ומאוסה הערלה, ומשום הכי ויפול על פניו, וזה נכון, ודו"ק."

לפי תירוץ ראשון של הרמב"ן מבואר שלאחר שנצטוו על הפריעה נעשו כערלים ונאסרו באכילת קרבן פסח, ודלא כסברתינו לעיל.

ועוד עיין בגמרא יבמות (עא:) שהקשה "ובמדבר מאי טעמא לא מהול איבעית אימא משום חולשא דאורחא." וע' תוספות שם שכתבו, "משמע דלא מהול כלל ובפרקי דר' אליעזר (פ' כט) משמע שמלו דקאמר מי מנה עפר יעקב ראה כל המדבר שהיה מלא מערלותיהן של ישראל ובמגלת סתרים דרבינו נסים נמי משמע שמלו ולא פרעו דכתב בהו כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא היו פורעים מפני עינוי הדרך."

ועיין קובץ הערות (סי' סד) שהקשה על רבינו נסים, "וצ"ע, דכיון שלא היו יכולין לפרוע, למה מלו, דהא מל ולא פרע כאילו לא מל (שבת קלז:). ומוכח מזה דהא דכאילו לא מל, הוא לענין ערלות, שהוא עדיין ערל מפני חסרון פריעה, אבל מ"מ גם המילה לבדה יש בה מצוה, ואין הפריעה מעכבת מצות מילה, וזה חידוש."

וע"פ הנ"ל יש ליישב באופן אחר. שלפי רבינו נסים מלו ולא פרעו כדי להסיר חלות שם ערל מעליהם. והגם שלא קיימו את המצוה בשלימותה, ע"י הסרת המילה נסתלקו ממנו חלות שם ערל.³ ומדברי הג"ר אלחנן רואים שלא הסכים לזה.

אמנם מוכח מדברי התוספות כדברי הג"ר אלחנן שכתבו שם, "מאי טעמא לא מהול כו'. ואם תאמר ואיך היו אוכלים קדשים או אפילו בשר כלל כיון שלא מלו שלא הותר להם בשר תאוה אלא על ידי שלמים וערל אסור בקדשים ואפילו אם מלו ולא פרעו כמו שמשמע בפרקי דרבי אליעזר ובמגלת סתרים מ"מ כיון דנצטוו על הפריעה ולא פרעו כאילו לא מלו דאי לאו הכי היאך מדקדק דערל מקבל הזאה מאבותינו..." ומבואר מדבריהם שאם מלו ולא פרעו חשובים ערלים ואסורים בקדשים.

אמנם במקור הדברים יש לדייק כדברינו לעיל. שאיתא במדרש (פרקי דרבי אליעזר פרק כח), "ר' ישמעאל אומר וכי ערלים שמעו קולו של הב"ה על הר סיני, חס ושלום, נמולים היו, אלא שלא כתקנם והיו כורתים המילה

³ ועיין רמב"ם (מילה פרק ב הלכה ג - ד), "יש ציצין מעכבין את המילה ויש ציצין שאין מעכבין את המילה, כיצד אם נשאר מעור הערלה עור החופה רוב גבהה של עטרה הרי זה ערל כמות שהיה... המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על הציצין שמעכבין בין על ציצין שאין מעכבין, פירש על ציצין המעכבין חוזר, על ציצין שאין מעכבין אינו חוזר, מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל." אולי יש לדייק מלשונו שמל ולא פרע אין דינו כערל. ויש לדחות.

ולא היו פורעים את המילה, וכל מי שהוא מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל, לכך אמ' הב"ה לא מולים היו ישראל קדמו, וכשבאו לארץ ישראל אמ' הב"ה ליהושע אין אתה יודע שאין ישראל נמולין כתקנן חזור ומול אותם פעם שנית...".

ופשטות הדברים הוא ששאלת המדרש הוא האם יתכן שהיו ערלים בסיני. והמדרש מיישב שלא היו ערלים מאחר שעשו מילה לחוד אע"ג שכבר נצטוו על הפריעה, אינם חשובים ערלים בלא פריעה. וע' ברמב"ן (יבמות דף ע"א: ד"ה מ"ט לא מהול וכו') שיישב המדרש באופן אחר לשיטתו לעיל.⁴

ועיין בדברי בית הלוי (על התורה פרשת לך לך פרק יז) שהאריך לבאר שיש ב' דינים למילה, דין א' של הסרת הטומאה ודין ב' של הוספת קדושה. ואז ממשיך לכתוב בזה"ל, "והנראה לנו לומר דהני שני בחינות הם בחיתוך ופריעה. דהחיתוך הוא הסרת מעליו הערלה ובזה מוציא עצמו מכלל הכותים שנקראו ערלים כי כל הגוים ערלים ובחיתוך הוא מבדיל עצמו מהם, ואח"כ באה הפריעה והוא לאות ברית קודש להתקשר ולהתקדש בקדושת ישראל להיות עם אחד, ועל זה אנחנו מברכים בברכות המילה וצאצאיו חתם באות ברית קודש דהחיתום של הברית באה ע"י הפריעה."

משמע מדבריו שכבר לפני שפרע נסתלק ממנו חלות שם ערל.⁵

⁴ וכן עיין בדברי החתם סופר (מסכת סוכה כ"ט:), "והיבש פירש"י משום ואנוהו דס"ל דמעכב וע' תוס' והנה בגיטין (דף כ.). ס"ל לרב אחא בר יעקב דבאה פליגי ר' יהודה ורבנן דלר' יהודה כשר אפילו להעביר קולמוס על השם ולרבנן פסול אפילו בדיעבד...

אך אי קשי' לי ממתני' פרק ר' אלעזר דמילה ציצין שאינן מעכבי' המילה ומפורש שם בש"ס דאית בהו משום ואנוהו ומשו"ה הוה ס"ד שם דלחד מ"ד אפי' פירש יחזור עליהם בשבת משום ואנוהו דרוחה שבת ומ"מ אי לא חזר עליהם אינן מעכבי' המילה ש"מ ואנוהו אינו מעכב וקשי' על ר' אחא בר יעקב ודוחק לומר מתני' ר' יהודה היא וי"ל דאינו מעכב המילה היינו שהתינוק נמול לאכול תרומה ולעשו' פסח אבל האב המצווה למול בנו לא קיים מצותו ולא קיים ואנוהו וזה מעכב לעושי מצוה ולא במצוה גופי' כן נ"ל ומיושב שיטת רש"י."

ורואים שמצוה וחלות שם ערל אינם תלויים בהדדי. לכן, גם היכא שלא קיים המצוה משום חסרון הידור פקע ממנו חלות שם ערל, וכעין החילוק שמצינו לעיל בין מילה לפריעה.

⁵ ויוצא לפ"ז שמה שפריעה דוחה את שבת הוא מחמת מצוות מילה ולא מחמת חיוב להסיר מעליו חלות שם ערל. ויש לפלפל בזה.

פריעה כהכשר למילה

ועיין בריטב"א (יבמות עא: ד"ה שנאמר בעת ההיא וכו') שהקשה, "וקשה הא אמרינן (שבת ק"ד). אלה המצות [שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה], וי"ל דכה"ג שהוא הכשר מצוה לא חשיב חדוש. והנכון כי משה רבינו נצטוה שיעשו כן כשיכנסו לארץ ונגמר הדבר ע"י יהושע."

וצריך ביאור בכוונתו. ואולי יש לומר שגדר של דין פריעה הוא שאינה מן המצוה עצמה אלא כדי שיהיה קיום למעשה חתיכת מילה שעשה. שעל ידי גילוי עטרה שהוא פריעה מאפשר קיום המצוה שיש בחתיכת הערלה. וזהו כוונתו שפריעה הוא רק הכשר מצוה.

ולתוספת ביאור יש להשוות דברינו לדברי המשפטי עוזיאל (כרך ב יו"ד סימן מה) שכתב וז"ל, "נסתפק אם פריעת המילה צריכה להעשות בצפורן דוקא או שדי בגלוי העטרה ע"י החזרת העור מן הצדדים. תשובה. בדין מצות פריעה כתב מרן ז"ל חותכין את הערלה כל העור החופה העטרה עד שתתגלה העטרה. ואח"כ פורעין את הקרום שלמטה מהעור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן, עד שיראה בשר העטרה (יו"ד סי' רס"ד סעיף ג'), הרי שדוקדק מרן לומר פורעין את הקרום בצפורן וטעמא דידיה הוא משום, שאם לא קרעו בצפורן קרוב הדבר שאח"ז ישוב העור הרך ויכסה את העטרה ואז צריך למולו שנית."

ולפ"ז מובן למה פריעה דינה כהכשר למעשה מילה שע"י הפריעה המילה מתקיים.

וכן עיין בטור (יורה דעה סימן רסו) וז"ל, "ושבת וי"ט אינו דוחה אלא בזמנה אבל שלא בזמנה כגון שלא נימול ביום ח' מפני חולי התינוק או דבר אחר שעיקבו אין מלין אותו בשבת ואפילו בזמנה אינה דוחה אלא המילה עצמה אבל מכשירין שאפשר לעשותן מבעוד יום אין דוחין השבת כיצד מלין ועושין כל צרכיה כגון פריעה ומציצה."

אולי יש לדייק מדבריו שסב"ל שפריעה נקראת הכשר מצוה שא"א לעשותן מע"ש. והיינו כנ"ל שאם לא עושים פריעה לא מתקיים המילה.

ב' מצוות או ב' חציים של מצוה א'

יש לחקור בחיוב מילה ופריעה. האם מילה ופריעה ב' מצוות נפרדות או ב' חלקים למצוה א'. וע' בירושלמי (שבת פרק יט ה"ב), "המול ימול

מיכן לשני מילות אחת למילה ואחת לפריעה אחת למילה ואחת לציצים... אמר רבי יודה בן פזי אז אמרה חתן דמים למולות מיכן לשני מילות אחת למילה ואחת לפריעה אחת למילה ואחת לציצים...". ומזה שקוראת למילה ופריעה "שני מילות" משמע שהם ב' מצוות נפרדות.⁶

ועיין בראשונים (רש"י ותוספות ועוד) על הגמרא שהבאנו לעיל (יבמות עא:): שהביאו ב' גירסאות בתוך הגמרא. גירסא שיש בפנינו מסיק שלא ניתנה פריעה לאברהם אבינו אבל גירסא שניה דוחה שיטת רבה בר יצחק וסב"ל שכן ניתנה פריעה לא"א.

וכצד שני נוטה דברי הרד"ק, (יהושע פרק ה), "ויש מרז"ל שאמרו כי אמר שנית על הפריע' כי לא נתנה פריעת מילה לאברהם אבינו ונדחו דברים אלו ואמרו כי שנית ר"ל על ציצין המעכבין את המילה שמזהירו שיחזור עליהם שנית ויראה כי נמולו היטב אבל פריעת המילה נתנה לאברהם אבינו וכן הוא אומר בכראשית רבה אברהם אבינו פרע את מילתו."

ויש לומר שנחלקו הראשונים אלו ביסוד דין פריעה. דאם ניתן לא"א רק חלק א' של חיתוך המילה ולא חלק של פריעה מסתבר שהם ב' מצוות, ורק ניתן לא"א מצוה א' שהוא מצוות מילה ולא מצוות פריעה. אבל אם שניהם הם חציה של מצוה א', למה רק ניתן לו חצי מצוה.

ועיין בית יוסף (יורה דעה סימן רסו אות יד ד"ה גרסינן בפרק), "גרסינן בפרק רבי אליעזר דמילה (קלג:): מהלקטין את המילה ואם לא הלקט ענוש כרת מני אמר רב כהנא אומן מתקיף לה רב פפא לימא להו אנא עבדי פלגא דמצוה אתון עבדו פלגא דמצוה ואסקה רב אשי הכא במאי עסקינן כגון דאתא בין השמשות בשבת ואמרו ליה לא מספקנא ואמר להו מספקנא ועבד ולא אספיק ואישתכח דחבורה הוא דעבד וענוש כרת. ופירש רש"י מהלקטין. בציצין המעכבין: ונימא אנא עבדי פלגא. כלומר הואיל וכשהתחיל ברשות התחיל וחבורה שעשה ברשות עשה אמאי חייב נימא להו לכו אתם וסיימו המלאכה עכ"ל. ויש לדקדק מדבריו דנהי דחיובא דכרת ליכא איסורא מיהא איכא כיון שלא גמר המצוה ולפי זה יש ליזהר שלא ימולו שני אומנין מילה אחת לכתחלה בשבת כגון שיתנו ביניהם שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא יפרע [בדק הבית]."

⁶ ועיין לעיל שהבאנו מדברי הקובץ הערות שפירש בתוספות שמצות מילה עומד בפני עצמה.

שלפי הב"י יש להביא ראיה מגמרא קלג: דכמו ששם יש איסור לחלק המילה לשנים, וא' עושה עיקר המילה וא' מסיים ע"י ליקוט הציצין המעכבין הה"נ אסור לחלק בשבת לב' אנשים וליתן לא' שיעשה את המילה ולאחר שיעשה את הפריעה. אמנם אין השוואה זו מוסכם לכל.

וע' בלקט יושר (חלק ב' יו"ד עמוד נ ענין ד), "אשר שאלתני על שני מוהלים בתינוק, אחד מל ואחד עושה פריעה, מי יברך [ברכת] אשר קדש ידיד כו'. נראה דאין קפידא ושפיר דמי שהמוהל יברך על המילה והעושה פריעה יברך אשר קדש ידיד כו', ברוב עם הדרת מלך כדאיאתא במרדכי, לענין מצות הוצאה והכנסה והושט' המעילים לס"ת. גדול מזו כת' א"ז פ"ב דראובן יברך לפני ולאחרי המגילה ושמעון יקרא אותה. וא"כ כ"ש העושה פריעה דקעביד פלגיה דמצוה דראוי לברך.... והצד לאיסור (לעשות מילה ופריעה בשנים) משום דהעושה החבורה אינו מקיים המצוה דמל ולא פרע כאלו לא מל, והבאת' ראיה מההיא דמהלקטים את המילה כו' דשרי. נרא' דאין להביא ראיה מהתם אלא דאינו חייב כרת אומן דעבד פלגא כדפרש"י התם משום דהתחיל ברשות, אבל מ"מ איכא למימר איסור' מיהא איכא. אמנם נראה דלא דמי נידון דידן לההיא דמהלקטים, דרש"י [פירש] דהיינו ציצין המעכבים את המילה וא"כ אפילו מילה גופה לא עביד כהלכתה, אבל המל כהלכתה אע"ג דלא פרע מ"מ מצוה אחת שלימה קא עביד כדאמרי' בפ' הערל דא"ר לא נתנה פריעת מילה לאברהם אבינו ש"מ דמצוה שלימה מקרי. ונהי דאחר דנתנה תורה בעיני' נמי פריעה מ"מ דמיא ממש לעושה קרבן פסח בי"ד שחל להיות בשבת דילפינ' מבמועדו דעשייתו דוחה שבת כמו מצות מילה. והפסח נשחט ע"י הבעלים ישראל אפי' בשבת כדמוכח בפ' אלו דברים ואע"ג דכל זמן שלא קבלו הכהנים את דמו וזרקו לא נעשה ולא כלום, אלא משום דהשוחט קעביד מצוה שלימה בפני עצמו שפיר דמי."

ויוצא מדבריו שאין להשוות מילה ופריעה ע"י ב' מוהלים בשבת למילה וליקוט הציצין ע"י ב' מוהלים בשבת. שתינת מילה וליקוט הציצין אסור בשנים משום שמילה בלא ליקוט הציצין לאו כלום הוא אבל מילה בלא פריעה הוא "מצוה שלימה" ודוחה את השבת. ומשמעות הדברים הוא שמילה ופריעה הם ב' מצוות נפרדות. ועיקר ראייתו הוא גופא מאברהם אבינו וכמו שהבאנו לעיל.⁷

⁷ ויש ללמוד מהשוואה שלו לק"פ. דיש לעיין בק"פ, היכא ששחט ולא קיבל, האם קיים שום מצוה. ויש לחקור במצות ק"פ, האם המצוה לשחוט הקרבן או להקריב הקרבן. וע' ברמב"ם (ספר המצוות מצות עשה נה), "והמצוה הנ"ה היא שצונו לשחוט שה הפסח

וכן יש להביא ראיה ממה שהעירו על המשנה לעיל, "אלו הן ציצין המעכבין את המילה בשר החופה את רוב העטרה, ואינו אוכל בתרומה. ואם היה בעל בשר מתקנו, מפני מראית העין. מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל".

והקשו בתוספות (שם ד"ה מל ולא פרע את המילה וכו'), "תימה אמאי איצטריך למיתני האי כיון דכבר תנא דבשר החופה את רוב העטרה מעכב המילה וכי לא פרע עדיין רוב עטרה מכוסה."

וביישוב קושיא זו של תוספות מצינו בתוספות החדשים (משנה שם) שיישב בזה"ל, "מל ולא פרע כו' עטרה מכוסה עכ"ל. לא ידעתי מאי קשיא להו בודאי אינו דוחה אם בשר מכסה על העטרה קרום הרך שמכסה עליה דהא בתורה לא נאמר שישגלה העטרה רק ימול בשר ערלתו רק שבהלמ"מ נאמר לנו הפריעה א"כ י"ל שהם כב' מצות ותדע דהא לא מצינו בגמ' ובפוסקים דאם מכסה הקרום רובה העטרה שיהיה מעכב וכן דייק המשנה בשר החופה כו' ואע"ג דהתוס' ביבמות שם כתבו בשם ר"ת דגם בפריעה מעכבין ציצין אבל ר"י לא סב"ל כן גם דיוק של ר"ת יש לדחות להמעין שם ובע"ז דף כז ודו"ק."

נראה מדבריו שבא ליישב קושייתם של תוספות שסיפא של המשנה גופא מחדש שיש דין פריעה שחייב גם להסיר הקרום הרך ולא רק הבשר. ובפריעה זו לא נאמר דין של גילוי רוב העטרה ולכן אם לאחר הפריעה נשאר מעור הפריעה ומכסה רוב העטרה, המילה כשרה.

ועל זה הוסיף לומר שהשתא שנתחדש בהל"מ שיש דין פריעה הו"ו כב' מצות. ופשטות הדברים הוא שהם ממש ב' מצוות נפרדות. ולפ"ז מובן למה נשתנה דיניהם לענין גילוי העטרה שהם חלוקים לגמרי מהדדי.⁸ וע"כ

ביום ארבעה עשר מניסן והוא אמרו יתעלה (בא יב) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. ומשמע ממנו שהמצוה הוא לשחוט ולא להקריב. ולפ"ז אם שחט ולא עשה שאר ג' עבודות קיים המצוה. אמנם ע' מהדורת פרנקל שבציונים הביא גירסא אחרת מלשונו המקורי בלשון ערבי שכוונתו לומר "שצונו להקריב". וכן עיין מנ"ח (ריש מצוה ה') שכתב בפירושו שאם שחט ולא עשה ג' עבודות לא קיים אפ' שחטה. וציין לגמ' פסחים סא. ע"ש.

ונראה מדברי הלקט יושר שסב"ל שיש מצוה גם בשחיטה בפנ"ע ולכן הבעלים יכולים לשחוט בשבת כעין במל ולא פרע.

⁸ ולפי דבריו יש להסתפק עוד אם חשוב ערל גם לאחר שעשה המילה וקודם הפריעה. וכן יש לדון בו האם חייב כרת. וכן לעוד דברים יש להסתפק בהם לאחר שמל ולא פרע לפי שיטתו.

לפירוש זה צריך לפרש המשנה "מל ולא פרע כאילו לא מל" כג"א ווסרמאן לעיל שהיינו רק לענין חלות שם ערל ולא לענין קיום מצוה. שכדי להסיר ממנו חלות שם ערל צריך לעשות מילה ופריעה, ומילה בלא פריעה עדיין שם ערל עליו.

ומאידך, עיין בערוך השולחן (יורה דעה סימן רסד), "שנו חכמים במשנה פ"ט דשבת מל ולא פרע כאלו לא מל כלומר אע"ג דאברהם אבינו לא נצטוה על הפריעה רק על החיתוך בלבד וכשניתנה תורה נאמרה הפריעה כמבואר ביבמות (ע"א:) והייתי אומר דמל ולא פרע נהי שלא קיים כל המצוה מ"מ קיים חצי מצוה קמ"ל דהוי כאלו לא מל כלל (תוי"ט). והו"א זו מעלה שיש בב' דברים אלו ב' חציי המצוה ובמל ולא פרע קיים חצי מצוה, ובזה מסיק שקמ"ל לא כן, שאין שום משמעות למילה בלא פריעה ולא קיים שום מצוה כלל.

והו"א של הערוך השולחן נראה שהוא מסקנת ספר ישן הובא ביש"ש (יבמות פרק ח' סימן ג'), "ולכאורה נראה, מאחר שמצות פריעה לא נאמר להדיא בתורה, אע"פ שמעכבת, מ"מ עיקר מצות מילה הנאמרת בתורה היא חיתוך, וא"כ מותרים להיות שני מוהלים בשבת, אחד לחתוך, ואחד לפרוע, ולא נימא האי דקחתך חילל שבת, דהא לכ"ע פלגא מצוה קא עביד, וכן מצאתי בקובץ א' ישן מדויק, וז"ל, ב' מוהלים מותרים להיות אחד חותך ואחד פורע בשבת, דכל חד וחד עביד פלגא דמצוה, תו', וכן בספר התרומה מתיר ב' מוהלים בשבת, להיות א' מל, וא' פורע עכ"ל."

אמנם דברי ספר הישן אלו הם נידחים בהמשך של היש"ש, "והנה מה שמצאתי בקובץ בשם תוס', לא מצאתי בספרים שלנו כל עיקר, ומסתמא בעל הקובץ לא הוציא מלבו שקר ח"ו, אלא בתו' שנין מצא, או באיזה לקוטי מצא מה שמצא... כי נ"ל חיוב כרת איכא, ולא דמי להא דאמרי' בפ' ר"א דמילה (שם) אני פלגא דמצוה קעבדי, דשאני התם שהרי מל כדרכו, רק שנשאר במילה דבר המעכב, כה"ג אמרינן שפיר ברשות התחיל, וחצי מצוה קעביד, אבל מל ולא פרע, דהוי כאילו לא מל לגמרי, ואפי' חצי מצוה לא קעביד, אשתכח דעשה חבורה בשבת, ותדע דתנן בסוף בפ' ר"א דמילה (שם, קל"ז ע"א) אלו הן ציצין המעכבין המילה, בשר החופה רוב העטרה כו', מל ולא פרע את המילה, כאילו לא מל, ומדנקט גבי ציצין לשון עיכוב, וגבי פריעה כאלו לא מל, משמע דלא נקרא מילה כל עיקר, בלא פריעה, ומשום הכי מיושב שפיר מה שהקשו בתו' (שם קל"ז ע"ב, ד"ה מל) תימא, למאי צריך לאשמועי' מל ולא פרע, כאלו לא מל, כיון דכבר תנא, דבשר

החופה את רוב העטרה מעכב את המילה, וכי לא פרע, עדיין רוב העטרה מכוסה ע"כ, והשתא לפי מה שפירשתי, שיש חילוק בין מעכב לאילו לא מל, משום הכי תניא...".

ולפי מסקנת היש"ש אין שום חלות למילה בלא פריעה ולכן המל בשבת ולא פרע חילל את השבת ולא יכול לטעון כלום.

ועיין במאירי (קלז). שכתב וז"ל, "מל ולא פרע כאלו לא מל ואם עשה כן בשבת ולא פרעו אחריו חלל שהרי עשה חבורה שלא במקום מצוה כמו שהתבאר." ומכופיא צ"ע, שהלא הגמרא לעיל (קלג:) מסיק שהראשון יכול לטעון "אנא עבדי פלגא דמצוה..." ולמה לפי המאירי הראשון חייב מה"ת.

ואולי יש להוכיח משיטת המאירי כדברי היש"ש שלפי דבריו יש לומר שאני מל ולא פרע ממל ולא הסיר הציצין המעכבין. דמל ולא פרע לא עשה כלום ואפ' פלגא דמצוה ליכא לכן הכריע המאירי שהוא חייב עליו בשבת.⁹

איזה עיקר: מילה או פריעה

ויש לחקור, שאם נימא שיש ב' חלקי המצוה, האם שניהם שווים או נימא שחלק א' הוא יותר עיקרי. ועיין לעיל שהבאנו דברי היש"ש שכתב (יבמות פרק ח' סימן ג'), "ולכאורה נראה, מאחר שמצות פריעה לא נאמר להדיא בתורה, אע"פ שמעכבת, מ"מ עיקר מצות מילה הנאמרת בתורה היא חיתוך, וא"כ מותרים להיות שני מוהלים בשבת, אחד לחתוך, ואחד לפרוע, ולא נימא האי דקחתך חילל שבת, דהא לכ"ע פלגא מצוה קא עביד, וכן

⁹ ועיין רבינו חננאל (שבת דף קלג: - קלד.), "ומצאנו בתלמוד א"י המל ימול מיכן לשתי מילות אחת למילה ואחת לפריעה. אחת למילה ואחת לציצין כדברי ר' עקיבא ולר' ישמעאל דסבירא ליה דברה תורה כלשון בני אדם נפקא ליה מהא דא"ר יהודה בן פזי אז אמרה חתן דמים למולות מיכן ב' מילות למילה ולפריעה למילה ולציצין.

ת"ר מהלקטין את המילה ואם לא הלקטו ענוש כרת. פי' מהלקטין יש מי שאומר מלקטן הציצין המעכבין את המילה כולן וכן סבירא לן ויש מי שאומר מהלקטין מלשון ילקוט שהערה היא כמו ילקוט ובתוכו העטרה וצריך לחתוך הילקוט כולו לגלות העטרה ואם לא חתכו כולו כאלו לא מל והמל אם לא הילקט בשבת כל הציצין המעכבין את המילה כאלו לא מל וחילל השבת וענוש כרת."

וצ"ע, שהלא הגמרא מסיק אחרת. אמנם רואים מדבריו, שהגם שהביא דברי הירושלמי בתחילה שיש ב' מקורות כנ"ל, עדיין סבר בסוף שמי שמל בלבד חילל שבת ולא אמרין שהוא מצוה בפנ"ע שנימא שיוכל לדחות את השבת.

מצאתי בקובץ א' ישן מדויק, וז"ל, ב' מוהלים מותרים להיות אחד חותך ואחד פורע בשבת, דכל חד וחד עביד פלגא דמצוה, תו', וכן בספר התרומה מתיר ב' מוהלים בשבת, להיות א' מל, וא' פורע עכ"ל."

משמע שהבין שחלק של חיתוך המילה היא עיקרית ולא פריעה. לכן אפשר לחלק לשנים שגם המילה לחוד דוחה שבת שהיא עיקרית. אלא שקשה, שא"כ למה פריעה לחוד דוחה שבת, ולמה השני יכול לפרוע לחוד. וע"כ הגם שהוא טפל במצוה זו כיון שע"י הפריעה המצוה נגמר ונתקיים יש בכחה לדחות את השבת.

ויש לחקור בענין מילה בשבת. האם מעשה המצוה דוחה את השבת או קיום המצוה דוחה שבת. ויש בזה נפ"מ טובא.¹⁰ ואולי יש ב' דינים, דין א' שיש בכח של מעשה מילה לדחות את השבת ודין ב' שיש כח לקיום מצות מילה לדחות את השבת. ועפ"ז יש לומר ביש"ש שחיתוך המילה הוא עיקר במעשה מצוה ולכן דוחה את השבת. אמנם פריעה הוא הגמר ושעת קיום המצוה ובכח זו שיש בקיום המצוה מתיר הפורע המקיים את המצוה לדחות את השבת.

ועיין שבלי הלקט (הלכות מילה סימן ד) שכתב, "כתב רב שר שלום גאון ז"ל אבי של תינוק כשמברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו אינו מברך אלא לאחר המילה ואע"פ שאמרו חכמים כל מצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן... ומי שאמר שקודם הפריעה יכול לברך שעובר

¹⁰ עיין גמרא שבת (קלב:), "רב אשי: היכא אמרינן דאית עשה ודחי לא תעשה כגון מילה בצרעת, אי נמי ציצית וכלאים, דבעידנא דמתעקר לאו קא מוקים עשה. הכא, בעידנא דמתעקר ללאו לא קא מוקים עשה." וצ"ע, שאמאי חשיב מילה בצרעת בעידנא, הלא רק מקיים מצות מילה בסוף ועובר על קציצת בהרת מיד בתחילת המילה. אמנם אם מה שדוחה הלאו הוא מעשה מצוה שפיר חשוב התחלת חתיכת המילה כמעשה מצוה. וכן מבואר מנמוקי יוסף (ב"מ טז: בדפי הרי"ף) שחיתוך המילה חשוב גוף המצוה ולכן דוחה את הצרעת.

ועיין תוספות (גיטין דף מא. ד"ה לישא שפחה וכו') בחצי עבר חצי בן חורין שאינו יכול להתחתן, הלא יכול הוא לינשא לשפחה ויבוא עשה דפר"ר ודוחה לאו דלא יהיה קדש. ותירץ "דכי מיעקרא לאו לא מקיים עשה אלא בגמר ביאה דחזיא להתעבר." וע' במנ"ח (מצוה א') ושור"ת אגרות משה (אבן העזר ח"ב סימן י"ח) שנחלקו אם בכה"ג מעשה ביאה דוחה לאו דלא יהיה קדש מפאת מעשה מצוה או מפאת קיום מצוה.

ואולי גם נפ"מ אם שליח עושה מילה בצרעת, האם חשוב עשה דוחה ל"ת או לאו. שאם הולכים אחר המעשה שפיר חשוב עשה דוחה ל"ת אבל אם צריך הקיום אז לכא' אין לשליח קיום מצוה. וכן עיין בזה בדברי הגרי"ד (רשימות הגרי"ד יבמות דף ו.).

לעשייתו הוא דקיימא לן מל ולא פרע כאילו לא מל ההיא לאו דוקא דפריעה שירי מצוה הוא ואינו עובר לעשייתה.¹¹

ומבואר מזה שחיתוך המילה הוא עיקר מצוה ולא הפריעה.

ועיין שו"ת הרמ"א (סימן עו) שכתב, "...והנה אחר שהוסר המונע והוא ב"י, אביא ראייה משמעתתא זו להתיר. ולא מיבעיא האומן השני דמותר לכתחילה, שזה פשוט דהוא עיקר המוהל, דמל ולא פרע כאלו לא מל ואין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה¹² ולכן יכול למימר להו בשמעתין אתון עבדו פלגא דמצוה, ואי אינהו עבדו איסורא בהא מי יכול למימר להו אתון עבדיתו איסורא, אלא ודאי דאינהו פשיטא מותרין לכתחלה."

מכאן משמע שסב"ל לרמ"א שעיקר המילה הוא הפריעה ולא המילה וחולק על הנ"ל.

אלא שיש לחקור בדברי הרמ"א. האם לפי הרמ"א הטעם שפריעה הוא עיקר הוא משום דין כללי שכל היכא שיש גמר הולכין אחר הגומר או שיש טעם פרטי במצוות מילה לומר שהפריעה הוא העיקר.

ולכא' יש להוכיח שאין זה דין פרטי הקשור לחשיבות דין פריעה במצוות מילה אלא שהוא דין כללי מחמת שהוא הגמר של המצוה. דעין ברמ"א שהוכיח שהפריעה יכול לפרוע בשבת ולא חשוב חילול שבת מגמ' שטוען אתון עבדו פלגא דמצוה וכו'.

ולכא' צ"ע, הלא שם איירי במי שחתך ולא הסיר הציצין המעכבין את המילה שיכול לומר שהשני יגמור ויחתוך הציצין המעכבין, ומהו הקשר לפריעה אחר חיתוך המילה. וע"כ סב"ל לרמ"א שאין זה דין דוקא בהסרת הציצין המעכבין אלא כל מי שגומר את המילה חשוב כעיקר. שלפי הרמ"א, כל מה שהוא גמר המילה חשוב כעיקר, ולא דוקא הפריעה.¹³

ועיין מאירי (שבת דף קלב:), "מ"מ אין עשה דוחה את לא תעשה אלא כל שבשעה שעוקר את הלאו מקיים את העשה כגון מילה בצרעת שבשעת

¹¹ וע' רש"י (מנחות דף סב.), "שירי מצוה היא - דלא מעכבא כפרה ולא עיקר מצוה."

¹² עיין גמרא סוטה (יג:), "קשו קראי אהדדי, כתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו, וכתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל וגו' א"ר חמא בר' חנינא: כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו, מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו."

¹³ והעיר לי הר' משה שולמן שכע"ז מצינו בחי' הרשב"א (שבת ג. ד"ה פטורי) שכתב שהנחה היא עיקר מלאכת הוצאה, "משום שעל ידו נגמרה מלאכה." ומשמע שאין זה דין פרטי במלאכת הוצאה, אלא שהכלל הוא שסוף המלאכה הוא העיקר.

קציצה עוקר את הלאו ועושה עקר המצוה ואע"פ שמל ולא פרע כאלו לא מל מ"מ המילה עקר המצוה..."

וגם מדברי המאירי משמע שחיתוך המילה הוא העיקר ולא הפריעה.

האם יש כרת למי שמל ולא פרע

ויש לחקור עוד, האם מי שמל ולא פרע חייב כרת או לאו. ועיין פירוש של מלאכת שלמה (על המשנה לעיל) שכתב, "כאלו לא מל. ירושלמי תני וענוש כרת..." ומבואר ממנו שלפי הירושלמי נענש כרת גם אם עשה מילה בלא פריעה.

ומכופיא נראה שאזיל הירושלמי לשיטתיה. שלעיל הבאנו מירושלמי שהמקור שצריך פריעה הוא מ"המול ימול". וע"פ הנ"ל מסתבר שדוקא הירושלמי שהביא פסוק של המול ימול כמקור לדין פריעה סב"ל שפריעה נכלל בפרטי הדין של המול ימול וממילא גם בפרשת מילה של א"א. וא"כ מסתבר שגם יתחייב כרת על חסרון פריעה שהלא נאמר שם (בראשית פרק יז פסוקים יג – יד) המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם: וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר.

אמנם, עיין בירושלמי (שבת פרק ט), "מל ולא פרע את המילה כאלו לא מל תני וענוש כרת רבי אחא בשם רבי אבהו הדא דתימר בשאין בו כדי למרק אבל אם יש בו כדי למרק ממרק ואינו חושש."

ופירש הקרבן העדה שם, "וענוש כרת: אם לא פרע את המילה ל"א ענוש כרת על שחילל את השבת שלא עשה מצוה בחבורתו. ה"ג בשאין ביום כדי למרק. שאין שהות ביום השבת לגמור לעשות גם הפריעה אז חייב כרת על החבורה אבל אם יש שהות ביום כדי לגמור ולעשות הפריעה פורע ואינו חושש ופטור מכרת ואדרבא קיים מצות מילה כל שעה שהוא עוסק במילה."

ובאמת לישנא קמא של הקרבן העדה מאד קשה לפי המשך של הירושלמי. וע' פנ"מ שם שפירש בפשיטות כל"ב של הקרבן העדה. והוסיף לבאר המשך של הגמ' שאם יש שהות בשבת לגמור את המילה יכול למימר אנא עבידנא פלגא דמצוה וכו'. ולפ"ז אין שום ראייה מירושלמי שמי שמל ולא פרע בעלמא חייב כרת.

עיין חתם סופר (יו"ד סימן רמט), "וכן ק' נמי א"כ כרת בפריעה ליכא דלא נאמר כרת אלא בפרשתו של אאע"ה וא"כ ק' בש"ס פ"ק דיבמות ה' ע"ב בעי למילף עשה דוחה ל"ת מפסח ומילה שדחי שבת ודחי הש"ס מה להנך שכן בכרת נימא פריעה תוכיח דאין בה כרת ודחי שבת מהל"מ וכעת מצאתי בשאלות פ' אחרי ומ"ש שם בשאלות שלום אות צ"ט ונהנית וראוי להעתיק דבריהם...

אבל מ"מ לא נ"ל כלל למימר דאין כרת על הפריעה וכן מורה לשון המשנה מל ולא פרע כאלו לא מל ומכ"ש דמלשון הפוסקים והרמב"ם מבואר כן יותר וא"כ מנ"ל הא.

אע"כ צ"ל דקים להו לרבנן דפריעה נמי אקרי מילה והיינו מדרמזה יהושע בשוב ומל את בני ישראל שנית פי' מילה שנית דהיינו פריעה א"כ פריעה נמי היינו מילה וכן מאן דילף לי' משוב מוסב על מול דבתרי' שישוב וימולם אחר שכבר נמולו והיינו הפריעה שאחר המילה וא"כ גם פריעה נקרא מילה ומ"ש מעלתו בכאן אינו לפי כבודו.

וטעמא נ"ל משום דמילה אין פירושו הכא חתוך וכריתה כלל אלא הסרת הדבר וכדמתרגם האונקלס ומל ה' אלקיך את לבבך יעדי טפשות לבך אעפ"י ששם הוא לשון מושאל על ערלת הלב מלשון מילה שבערלת הבשר מ"מ נ"ל שבשניהם אינו אלא לשון הסרה ועוד שגם שם כריתה אינו מורה על חתוך בכל מקום כמו העגל אשר כרתו לשנים שפירושו חתוך ויכרת משיח ואין לו פירושו הסרה וכליון וה"נ ימול בשר ערלתו פירושו שיסור הערלה מבשרו ועתה אין אנו צריכים שוב לכל מה שנדחקנו ובודאי יש כרת על הפריעה וגם נכרתו עליו י"ג בריתות אלא שהקב"ה כרת ברית עם אברהם שיסיר הוא ובניו את ערלתם וחייב עליו כרת אמנם מה הוא ערלתם הדבר מסור לנותן התורה ית"ש ועד שלא נתנה תורה אמר הוא י"ת שעור הרך התחתון אינו בכלל ערלה וכשנתן התורה נתחדש הלכה שגם זה בכלל ערלה והרי כרתנו י"ג בריתות להסיר ממנו מה ששמו ערלה ואתי שפיר הכל גם מחיוב כרת גם מדחיית שבת וגם נוסח הברכה ואין בה שום דופי ומברכי' על ציצין המעכבין הפריעה ברכת על המילה וזה ברור לפענ"ד.

ועיין שו"ת ציץ אליעזר (חלק ה סימן יד) שדן בחיוב כרת במי שעשה מילה ולא פריעה. והוא דייק מדברי השבלי הלקט הנ"ל שקורא לפריעה שירי מצוה שלכא' מוכח מזה שאין כרת תלוי בו.

פריעה: הלכה מחדשת או מפרשת

עיין תוספות (יבמות דף עא: ד"ה לא ניתנה פריעת וכו'), "ומ"מ אברהם פרע מילתן אע"ג דלא נצטווה כדאמר בב"ר (פ' (ס"ד) [מ"ז]) דאפי' עירוב תבשילין קיים וא"ת אם לא ניתנה פריעה עד יהושע היכי גמרינן מיניה הא כתיב (ויקרא כז) אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ויש לומר דהלכה למשה מסיני הוא ויהושע אסמכיה אקרא."

וחקר הגרי"ד, האם הלכה זו הלכה מחדשת או הלכה מפרשת. כלומר, האם ההל"מ מחדש שיש עוד מצוה נוספת של פריעה בנוסף למצוות מילה או שרק מפרש ומגלה שכוונת התורה היתה בפרשה של מילה שצריך גם פריעה.¹⁴

ותלה בדיון זה של החתם סופר (יו"ד סי' רמח – רמט) האם מי שחוזר לעשות פריעה מברך עליו "על המילה". שאם הוא הלכה מחדשת א"א לברך נוסח של "על המילה" אמנם אם הוא הלכה מפרשת שההל"מ מפרשת שגם פריעה נכלל במצוות מילה אז שפיר יכול לברך עליו "על המילה".¹⁵

ועיין שו"ת הרמ"א (סימן עו), "ל...ועוד נ"ל להביא ראייה דאין לחלק, דאמרינן פרק האורג דלר' שמעון מקלקל בחבורה חייב. ואמרינן התם מ"ט דר"ש, מדאיצטריך קרא למשרי מילה הא חובל בעלמא חייב. ור' יהודה, התם מתקן הוא כדרב אשי דאמר מה לי מתקן מילה מה לי מתקן כלי. והשתא יש לדקדק מנ"ל לר"ש דמקלקל בחבורה חייב דילמא לעולם פטור, דהא ודאי סברת רב אשי סברא מעולה היא דגבי מילה הוי תיקון גברא, ומנ"ל לר"ש למידק לענין מקלקל בחבורה. אבל אם נאמר דב' מוהלים מותרים למול אתי שפיר, דס"ל לר"ש דקרא למשרי מוהל ראשון נמי קאתי, דכתיב ימול בשר ערלתו והוא החיתוך, ואע"ג דמוהל ראשון אינו אלא מקלקל אם לא פרע. ומדאיצטריך להתיר גבי מילה ש"מ דשאר מקלקלין חייבין. ורבי יהודה ס"ל דמ"מ צורך תקון הוא ואין למדין ממנו שאר מקלקלין. ואין להקשות לפי זה, א"כ לר"ש מנלן דמותר לעשות הפריעה בשבת, דילמא קרא לא שרי רק החיתוך שהוא מקלקל. די"ל מאחר

¹⁴ וע' בספר ארץ הצבי (סי' לו) שהביא דבריו ועוד הביא כמה דוגמאות בקשר לחקירה זו.

¹⁵ ולכא' חקירה זו משפיע על שאלתינו לעיל אם יש למנות מילה ופריעה כב' מצוות או כמצוה א' ודוק.

דס"ל מקלקל בחבורה חייב ואפ"ה שרו גבי מילה א"כ ה"ה פריעה, דמהשתא אין חילוק בין מקלקל למתקן. ועוד דפריעה ג"כ בכלל ימול בשר ערלתו הוא, דמל ולא פרע כאילו לא מל, וא"כ הכל שרי רחמנא."

ולפי תירוץ ב' של הרמ"א משמע שסב"ל שהלל"מ הוא הלכה מפרשת את הפסוק וע"י הלכה זו מבינים שימול בשר ערלתו כולל גם עור הפריעה.